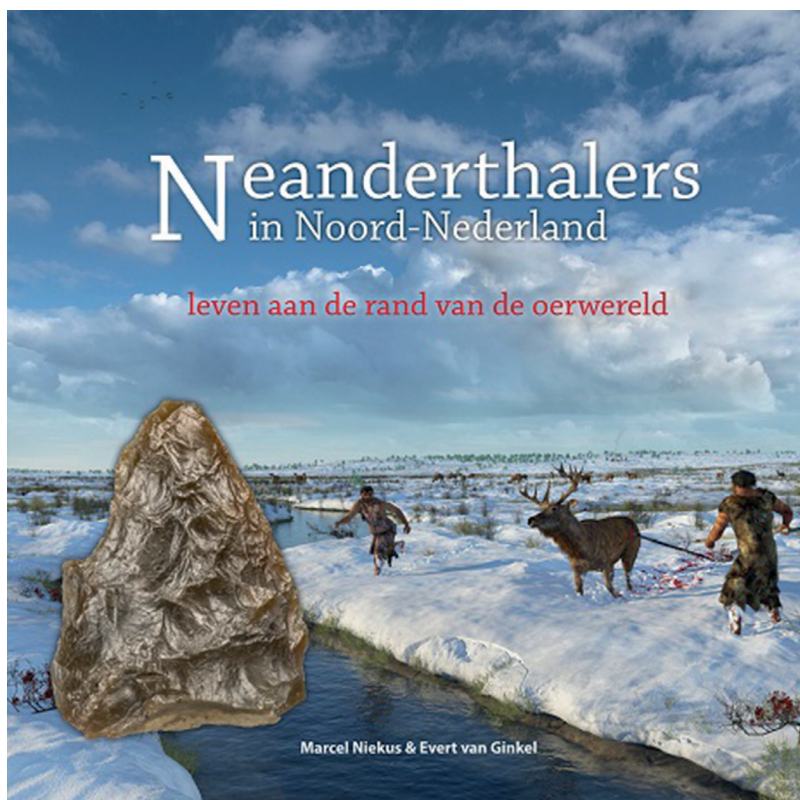

MARCEL NIEKUS &
EVERT VAN GINKEL, 2019
**NEANDERTHALERS IN NOORD-
NEDERLAND: LEVEN AAN DE
RAND VAN DE OERWERELD**

Op een akker tussen Norg en Dondren, waar sinds 2007 al behoorlijk wat artefacten uit de Oude Steentijd aan de oppervlakte waren verzameld, werd aan het eind van 2011 een opgraving georganiseerd. Het slacht- en vuursteenbewerkingskampement van neanderthalers dat zo op de locatie 'Peest' werd blootgelegd, staat centraal in deze rijke publicatie van Marcel Niekus en Evert van Ginkel.

Reconstructie van een
neanderthaler.

In het boek komt eerst de geschiedenis van het neanderthaleronderzoek aan bod (hoofdstuk 1-3), waarbij natuurlijk de kwestie-Vermaning niet onbesproken kan blijven. Hoofdstuk 4 beschrijft de neanderthaler in de setting van de laatste twee ijstijden (Saalien en Weichselien) en het interglaciaal daartussen, het Eemien, met name aan de noordrand van zijn leefgebied. Geologie, antropologie, paleontologie, ecologie, experimentele archeologie – alle mogelijke benaderingswijzen worden geïntegreerd om een zo duidelijk mogelijk beeld van onze neef en van zijn vuursteenbewerking te schilderen, waarbij er goed rekening mee wordt gehouden dat 'de' neanderthaler niet bestaat. Wel kan definitief worden afgerekend met een aapachtige interpretatie van deze mensensoort: het waren in de opzichten die ertoe doen mensen als wij, sterk, intelligent, cultuurvormers en taalgebruikers. In vergelijking met ons zijn de zware wenkbrauwbogen onder het wijkende voorhoofd en de ontbrekende kin opvallende kenmerken van deze Europese mensensoort. Op pagina's 30-31 worden de getekende skeletten van *Homo neanderthalensis* en *Homo sapiens* beredeneerd vergeleken. En: de neanderthaler had al interesse in fossielen, om als sieraden te dienen.

Vuistbijl met vorstscheur.

OP DE RUG VAN ZEIJEN

De hoofdstukken 5 en 6 geven respectievelijk een stevig feitelijk verslag van wat de opgraving in 2011 heeft opgeleverd, en een interpretatie van hoe een zomer- en een winterkamp van de neanderthalers op die plek eruit zouden hebben kunnen zien, waarbij verbeeldingskracht in woord en beeld niet wordt geschuwd. Dankzij een grote groep zoekers werd de akker in kwestie sinds 2007 al regelmatig geïnspecteerd, waarbij de vondsten nauwkeurig werden ingetekend op een verspreidingskaart die een duidelijke concentratie van vuistbijlen laat zien. Door daar een opgraving te doen in het keizand konden wellicht nog artefacten *in situ* worden aangetroffen.

Dat bleek ook werkelijk het geval te zijn, toen op enkele decimeters van elkaar drie aan elkaar passende fragmenten van een vuursteenknol gevonden werden. Uit 150 kubieke meter gezeefde taaie grond werden bij de opgraving zo'n 300 midden-paleolitische artefacten verzameld, waaronder minstens 15 vuistbijlen: een unicum voor Nederland. En in de vier jaar voor de opgraving waren op de akker al zeker 85 artefacten gevonden, waaronder maar liefst 13 vuistbijlen. Onder de vuistbijlen zijn ook een aantal 'mislukkingen' en 'probeersels' ontdekt, die wellicht leerproducten van kinderen vertegenwoordigen. Het materiaal voor de artefacten bestond niet alleen uit vuursteen, maar ook – voor het eerst in Noord-Nederland – uit helleflint en kwartsiet. Vanaf het najaar van 2013 is op een drassiger deel van de akker een tweede vondstconcentratie aangetoond: 130 kernen en afslagen, maar geen vuistbijlen.

AUTEUR
BERT DE HAAR

Vuistbijl met gebroken punt.

De opgegraven vindplaats is waarschijnlijk rond 50.000 jaar geleden, tijdens het Moershoofd-interstadiaal, gebruikt door de neanderthalers, aan de noordrand van hun leefgebied, zo'n 10.000 jaar voor hun uitsterven als mensensoort. Op de Rug van Zeijen, een deel van het Hondsrugcomplex (*megaflutes* uit het eind van het Saalien), direct aan de dalrand van wat nu het Oostervoortsche Diep is, hebben zij een tijd verbleven om te jagen op pleistocene dieren, aangetrokken door de aanwezigheid van water, en om hun jachtbuit te verwerken. Daarvan leggen vooral die vuistbijlen getuigenis af, die door het wrikken in gewrichten hun punt hebben verloren. Tevens hebben zij op die plek vuur- en andere stenen bewerkt, waarschijnlijk niet ver daarvandaan verzameld uit het keileem, de grondmorene van de ijstijdgletsjer, misschien om verloren gegane werktuigen te vervangen.

WISSELING VAN DE WACHT

De twee laatste hoofdstukken beschrijven het verdwijnen van de neanderthaler en de komst van de moderne mens, met aandacht voor de prehistorische sporen van het optreden van onze voorouders vanaf het late Paleolithicum in de omgeving van het voormalige neanderthalerkamp. Uit de laatste tijd van de neanderthaler zijn niet ver van het opgravingsterrein, langs een zijbeekje van het Oostervoortsche Diep, twee halffabrikaten van bladspitsen gevonden. Bladspitsen zijn kenmerkend voor de laatste neanderthalers en geduchte speerpunten, met wellicht soms ook een rituele betekenis. Ze laten in ieder geval over-

tuigend zien tot welke verfijning de vuursteen bewerkende neanderthaler in staat was.

Na de verdwijning van de neanderthaler, rond 40.000 jaar geleden, bleef Noord-Nederland lang zonder mensen. De moderne *Homo sapiens* stak op z'n vroegst 15.000 jaar geleden de Rijn over – om te blijven. Tussen Zeijen en Donderen vinden we eerst een nederzetting van de Creswellcultuur, waarvan de bewoners net als de neanderthalers nog getekend waren door de laatste ijstijd, en dan in het Holoceen nog wat verder van het Oostervoortsche Diep op het Noordsche Veld een hunebed, vlakgraven, diverse typen grafheuvels en urnenvelden naast *celtic fields* en nederzettingen van boeren uit het Neolithicum, de Brons- en IJzertijd. Van het begin van onze jaartelling dateren twee raadselachtige versterkingen, en een derde nog iets verderop, bij Vries, uniek voor de Nederlandse prehistorie.

BALANS

Marcel Niekus en Evert van Ginkel hebben ons verblijd met een overzichtswerk dat ook nog eens heel actueel is: de vondst van de Zandmotor van een neanderthalerartefact met berkenteer, gepubliceerd op 21 oktober 2019 in *PNAS*, stond bij de presentatie op 4 oktober in het Drents Museum al met foto en uitleg in dit boek. De interviews en kaderteksten die de verschillende hoofdstukken begeleiden, betrekken de lezer sterk bij de inhoud en zijn heel informatief. Jammer echter, dat ze niet alleen de hoofdstukken onderbreken, maar ook zinnen en soms zelfs woorden.

Bladspits van Zeijen.

Het boek is heel rijk geïllustreerd. Voor zoekers naar pleistocene fossielen maakt dat de mogelijkheid groter ook artefacten van de neanderthaler te herkennen, nu die hem of haar zo vertrouwd zijn geraakt. De bijschriften bij de illustraties hadden echter nog wel wat redactiewerk kunnen verdragen: heeft de hoofdstekst het bijvoorbeeld terecht altijd over *het* Saalien enz., in de bijschriften lezen we meestal *de* Saalien en dergelijke. De pleistocene fauna komt in het boek beknopt aan de orde, met name op de pagina's 120-123. Botresten van de neanderthaler zelf en eventuele resten van zijn jachtbuit in directe associatie met zijn werktuigen staan, zoals het boek een aantal keren getuigt, bovenaan het verlanglijstje van de paleolitische archeologie. Voor WPZ-ers zal dat ook een topper uit hun wensenlijst zijn. Dit boek maakt die gedeelde droom wel heel erg warm.

Uitgever: Het Drentse Landschap

Taal: Nederlands

ISBN: 9789080344792

Hardcover, 256 pagina's